

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.21.17>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Руфанова Вікторія Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
докторантка відділу докторантури
та ад'юнктури
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

У статті здійснено спробу дослідити досвід окремих європейських держав щодо здійснення запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема домашньому насильству.

Аналітичний фокус дослідження авторка спрямовує на концептуальні заходи із реалізації гендерної стратегії у глобальних межах та у масштабах окремої держави.

Досліджено позитивний досвід європейських країн із визначенням векторів їх запровадження у національну систему діяльності правоохоронних органів та неурядових організацій, які працюють у сфері запобігання гендерно зумовленому насильству.

Запропоновано такі апробовані в європейських державах шляхи зниження рівня ураженості суспільства проявами гендерно зумовленого насильства: активізація інформаційної кампанії про випадки гендерного насильства; заходи із реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування; поширення інформації про способи захисту та отримання психологічної і правової допомоги, притулку; просвітницька діяльність із подолання гендерних стереотипів і зміни ставлення до питання про замовчування фактів гендерно зумовленого насильства; підвищення обізнаності про способи захисту від «цифрової дискримінації», зокрема проведення доступних освітніх курсів із підвищення правової грамотності у питаннях захисту персональних даних і конфіденційності приватного життя; запровадження досвіду накопичення розгорнутих статистичних звітів уповноважених суб'єктів, які б давали змогу отримати об'єктивну картину про кількість випадків гендерно зумовленого насильства, характер такого насильства, про постраждалих осіб, ужиті заходи тощо; систематичний аналіз громадської думки про стан захищеності від гендерного насильства і порівняння матеріалів опитування громадської думки зі статистичними даними правоохоронних органів; підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів, соціальних служб, закладів охорони здоров'я щодо надання комплексної допомоги жертвам гендерного насильства; використання можливостей соціальних мереж і молодіжних платформ задля підвищення рівня обізнаності громадян і надання інформації про способи отримання допомоги; запровадження практики дистанційних судових слухань у справах про гендерне насильство, що дозволить постраждалим від насильства зберегти доступ до правосуддя навіть в умовах карантинних обмежень.

Ключові слова: гендерно зумовлене насильство, домашнє насильство, запобігання, гендерне насильство, зарубіжний досвід.

FOREIGN EXPERIENCE OF PREVENTING GENDER-BASED VIOLENCE

Rufanova Victoriia Mikolaivna,
Candidate of Law, Associate Professor,
Doctoral Student of the Department
of Doctoral and Adjunct Studies
(Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

The article attempts to study the experience of some European countries in preventing gender-based violence, including domestic violence.

The author focuses the analytical focus of the research on the conceptual measures for the implementation of gender strategy within the global borders and on the scale of an individual state.

The positive experience of European countries in determining the vectors of their introduction into the national system of law enforcement agencies and non-governmental organizations involved in the prevention of gender-based violence has been studied. These include: Intensification of the information campaign on cases of gender-based violence, response measures by the state and local governments. Dissemination of information on ways to protect and receive psychological, legal assistance and asylum. Educational activities to overcome gender stereotypes and change the attitude to the issue of concealment of the facts of gender-based violence. Raising awareness of ways to protect against "digital discrimination". In particular, to conduct accessible educational courses on improving legal literacy in matters of personal data protection and privacy. Introducing the experience of accumulating detailed statistical reports of authorized entities, which would provide an objective picture of the number of cases of gender-based violence, the nature of such violence, victims, measures taken, etc. Systematic analysis of public opinion on the state of protection from gender-based violence and comparison of public opinion polls with law enforcement statistics. Improving the effectiveness of cooperation between law enforcement agencies, social services, and health care institutions in providing comprehensive assistance to victims of gender-based violence. Use the opportunities of social networks and youth platforms to raise public awareness and provide information on how to get help. Introducing the practice of remote court hearings in cases of gender-based violence, which will allow victims of violence to maintain access to justice even in conditions of quarantine restrictions.

Key words: gender-based violence, domestic violence, prevention, gender-based violence, foreign experience.

Постановка проблеми. Гендерно зумовлене насильство, як і будь-який вид злочинності, має інтернаціональний характер та не обмежується кордонами окремої країни. Гендерно зумовлене насильство існує в усіх країнах, у всіх культурах, на всіх континентах. Найвищий рівень насильства проти жінок у віці 15–49 років – в африканських країнах південніше Сахари, у Південній Азії та Океанії (33 % – 51 %). У Північній і Південній Америці із насильством стикаються 25 % жінок, в Австралії і Новій Зеландії – 23 %, в Європі – від 16 % до 23 %. Причому у Західній Європі цей показник становить 21 %, у Східній Європі – 20 % і у Центральній Азії – 18 % [1].

Останніми роками гендерна тематика піднімається до обговорення і вирішення проблемних питань все частіше. Певною мірою це зумовлено викликами євроінтеграції та назрілою потребою забезпечення прав і можливостей людини. Науковий інтерес представляє дослідження європейського досвіду забезпечення гендерної

рівності і дієвих механізмів протидії гендерно зумовленому насильству, оскільки Європейський Союз має сформовану на багато років вперед гендерну політику. На противагу прогресивній Європі в Україні значна кількість людей не вважає за доцільне замислюватися над питаннями гендеру, доволі часто сприймаючи його агресивно і стереотипно. Це зумовлює потребу не тільки запозичення позитивного досвіду, але і запровадження активної державної політики щодо підвищення рівня обізнаності людей про гендер, гендерну рівність, масштаби поширення і наслідки гендерно зумовленого насильства.

Стан опрацювання проблематики. Значний внесок у дослідження важливих питань про запобігання та протидію гендерно зумовленому насильству і домашньому насильству зробили такі науковці, як Н. Аніщук, О. Бандурка, А. Блага, О. Бойко, Г. Герасименко, О. Джужа, Л. Крижна, О. Костирь, Ю. Крупка, К. Левченко, Т. Малиновська, О. Литвинов, Г. Мошак, М. Панов, О. Харитонова та інші. Науковцями сформовані принципово важливі положення і рекомендації щодо профілактики сімейного насильства та протидії йому. Водночас у сучасних умовах розвитку української державності, євроінтеграційної активності України гендерно зумовлене насильство не втрачає своєї актуальності і потребує подальшого дослідження задля підвищення ефективності протидії цьому негативному явищу. З огляду на поступальну діяльність державних органів влади щодо реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок, домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [2] назріла потреба дослідити зарубіжний досвід запобігання різноманітним формам гендерно зумовленого насильства.

Метою роботи є дослідження позитивного досвіду європейських країн щодо протидії гендерно зумовленому насильству і визначення на цій підставі пріоритетних векторів запобігання гендерно зумовленому насильству в Україні.

Виклад основного матеріалу. За матеріалами щорічного авторитетного рейтингу Всесвітнього економічного форуму The Global Gender Gap Report, глобальний індекс гендерного розриву становить 68 %, що порівняно з 2020 роком свідчить про зростання розриву на 0,6 %. Показник формується на підставі 4 груп індикаторів: політична участь жінок, освіта, здоров'я та економічні можливості. Україна у 2018 році посідала 65-те місце серед 149 країн, у 2019 році – 59-те місце зі 153 країн, а у 2020 році перемістилася на 74-те місце у рейтингу серед 156 країн. В умовах збереження поточних темпів руху для подолання гендерного розриву у світі знадобляться 135,6 років. У минулому звіті науковці прогнозували досягнення гендерного паритету через 100 років [3]. Критичність цього показника полягає в тому, що індекс гендерної нерівності можна інтерпретувати як відсоток втрат потенційного рівня людського розвитку.

Протягом останніх десятиліть у всіх країнах світу проблема гендерно зумовленого насильства розглядається як пріоритетна. Кожна країна в межах наявних можливостей намагається налагодити державний механізм дієвого реагування на факти гендерно зумовленого насильства, забезпечити жертвам насильства можливості повідомляти про жорстоке поводження та отримувати підтримку. Передовий досвід європейських країн у сфері прийняття негайних заходів із підтримки передбачає надання віртуальної і безкоштовної психологічної та соціальної підтримки; проведення широких інформаційно-просвітницьких кампаній як для жертв, так і для агресорів; використання кодових слів у громадських місцях, наприклад, в аптеках і супермаркетах (Республіка Казахстан) і перетворення готелів і площ, які не використовуються, у додаткові притулки (Афганістан, Киргизстан). Позитивним є досвід Грузії, яка забезпечила безперервність діяльності судів (під час карантинних обмежень) за допомогою інструментів для віддаленої

роботи, а також розробила мобільний додаток, який спрощує реєстрацію випадків домашнього насильства [4].

Важливим напрямком запобігання випадкам гендерно зумовленого насильства є покращення координації правоохоронних органів, соціальних служб, закладів охорони здоров'я та неурядових організацій із захисту жертв насильства. Наприклад, Іспанія і Литва посилили координацію між службами охорони здоров'я, поліцією і правосуддям [5]. Співпраця із міжнародними організаціями дозволила Таджикистану відкрити 13 кабінетів підтримки жертв, які пропонують жертвам побутового насильства медичну і психосоціальну підтримку.

У Казахстані у 2020 році на 4,7 % зросла кількість злочинів, пов'язаних із насильством за ознакою статі. Постраждалими переважно є жінки і діти. Більшість притянутих до відповідальності кривдників (81 %) є безробітними, які вчиняють домашнє насильство переважно у стані алкогольного сп'яніння. Як захід впливу на правопорушника працівники міліції виносять кривднику заборонний припис, на підставі якого можна заборонити винній особі контактувати із потенційною жертвою строком до 1 року. Окрім того, триває активна робота із налагодження взаємодії неурядовим сектором. У країні функціонує понад 40 кризових центрів, із яких 30 мають притулки. Стаття Кримінального кодексу Казахстану, яка передбачає відповідальність за катування, переведена до категорії приватно-публічного обвинувачення. Із метою підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у Казахстані збільшили чисельність підрозділів, які захищають права жінок [6].

У довгостроковій перспективі є потреба розвивати загальнодержавний підхід до вирішення проблем гендерного насильства. Першим кроком на шляху до цього є збір більшої кількості якісних даних про гендерне насильство. Крім того, потрібні більш доступні механізми подачі анонімних скарг у поєднанні із проведенням регулярних опитувань у всій країні (у місті та у сільській місцевості). Може бути реалізована національна гендерна стратегія, розроблена під час консультації із усіма зацікавленими сторонами (громадянським суспільством, державним і приватним сектором, жертвами насильства) і покликана гарантувати надання жертвам усіх необхідних послуг, зокрема послуги у сфері психічного і фізичного здоров'я, надання житла, посібників і доступу до юридичних та судових ресурсів.

Словацька Республіка прийняла стратегічні документи для вирішення цих проблем і зміцнення ролі жінок у суспільстві, зокрема новий закон про рівність, Національну стратегію у сфері гендерної рівності та Національний план дій щодо запобігання і викорінення насильства стосовно жінок у співпраці з НУО у країні [7; 8]. В Узбекистані розроблено реформи для вирішення гендерних проблем, спрямовані на поліпшення економічних, соціальних і політичних можливостей жінок, що відображено у прийнятій у 2020 році Стратегії досягнення гендерної рівності на період до 2030 року [8]. Інші країни-члени Організації економічного співробітництва і розвитку разом із Ірландією, Іспанією і Литвою після спалаху пандемії та одночасного зростання побутового насильства прийняли національні плани дій із метою полегшення фінансування діяльності допоміжних служб, таких як притулки і служби психосоціальної підтримки.

У відповідь на підвищення показників гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього насильства, у Франції вжито таких заходів: 1) медійне висвітлення проблеми у засобах масової інформації, на радіо, телебаченні, у пресі; 2) безперервна робота гарячих ліній Міністерства внутрішніх справ і державного секретаря із захисту дитинства; 3) розгляд справ про домашнє насильство є пріоритетним для

прокурорів і суддів; 4) робота гарячих ліній некомерційних організацій із надання консультативної допомоги жертвам насильства; 5) налагодження взаємодії некомерційних організацій зі службами поліції, жандармерії, правосуддя і кризовими центрами; 6) представники некомерційних організацій чергують у магазинах для надання консультаційної допомоги жертвам насильства та за потреби супроводжують їх до кризового центру; 7) залучення фармацевтів до запобігання домашньому насильству: постраждала особа може звернутися до фармацевта з кодовим словом, тим самим проінформувавши про проблему, а фармацевт, у свою чергу, передає інформацію органам правопорядку; 8) запровадження нових способів поширення інформації про домашнє насильство і способів захисту: друк на торгових чеках корисних телефонів для жертв; на TikTok за запитом із ключовими словами, наприклад #ДитячийТелефонДовіри, з'являється відповідний банер із закликом отримати інформацію і діяти; розвішування інформаційних плакатів про способи захисту у під'їздах багатоповерхових будинків; 9) видача (за рішенням прокурора) телефонних апаратів із функцією геолокації і термінового виклику служб правопорядку жертвам насильства або постраждалим від згвалтування з високим ризиком повторення ситуації, яка загрожує життю [9].

В Іспанії телефони довіри працюють цілодобово та без вихідних; функціонують онлайн-служби, що контролюють дотримання заборонних приписів. Жертви насильства забезпечуються притулком і безпечним житлом. Налагоджена робота миттєвих повідомлень за допомогою сервісу WhatsApp, доступна цілодобово щодня для термінового емоціонального і психологічного консультування постраждалих. Міністерством із питань рівності проводиться інформаційна компанія для жертв гендерно зумовленого насильства з метою поширення інформації про можливі способи і шляхи захисту [10].

Висновки. Гендерна рівність має розглядатися через фокус політичної стратегії окремої держави у глобальному концептуальному масштабі всього світу. Перспективними напрямками запровадження позитивного зарубіжного досвіду протидії гендерно зумовленому насильству ми вважаємо такі:

1) активізація інформаційної кампанії про випадки гендерного насильства, про заходи реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування, поширення інформації про способи захисту та отримання психологічної і правової допомоги, а також притулку;

2) просвітницька діяльність із подолання гендерних стереотипів і зміни ставлення до питання замовчування фактів гендерно зумовленого насильства, оскільки саме структурна нерівність між жінками та чоловіками у політичному, економічному, інформаційному аспектах призводить до надмірної представленості жінок серед жертв гендерно зумовленого насильства, викорінення якого можливе за умови створення інструментів, спрямованих на просування гендерної рівності [11, с. 175];

3) підвищення обізнаності про способи захисту від «цифрової дискримінації», зокрема проведення доступних освітніх курсів із підвищення правової грамотності у питаннях захисту персональних даних і конфіденційності приватного життя;

4) запровадження досвіду накопичення розгорнутих статистичних звітів уповноважених суб'єктів, які б давали змогу отримати об'єктивну картину про кількість випадків гендерно зумовленого насильства, характер такого насильства, про постраждалих осіб, ужиті заходи тощо;

5) систематичний аналіз громадської думки про стан захищеності від гендерного насильства і порівняння матеріалів опитування громадської думки зі статистичними даними правоохоронних органів;

6) підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів, соціальних служб, закладів охорони здоров'я під час надання комплексної допомоги жертвам гендерного насильства;

7) використання можливостей соціальних мереж і молодіжних платформ задля підвищення рівня обізнаності громадян і надання інформації про способи отримання допомоги;

8) запровадження практики дистанційних судових слухань у справах про гендерне насильство, що дозволить постраждалим від насильства зберегти доступ до правосуддя навіть в умовах карантинних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Новое масштабное исследование ООН рисует страшную картину насилия против женщин. ООН. 9 марта 2021 г. URL: <https://news.un.org/ru/story/2021/03/1398312> (дата звернення 05.10.2021).

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) : довідник для членів парламенту. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 19.09.2021).

3. Global Gender Gap Report 2021 INSIGHT REPORT MARCH 2021. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf.

4. UNDP (2021), COVID-19 Global Gender Response Tracker. URL: <https://data.undp.org/gendertracker/> (дата звернення 04.09.2021).

5. EIGE (2020), Covid-19 wave of violence against women shows EU countries still lack proper safeguards. URL: <https://eige.europa.eu/news/covid-19-wave-violence-against-women-shows-eu-countries-still-lack-proper-safeguards> (дата звернення 10.09.2021).

6. На 4,7 % возросло количество бытовых преступлений в Казахстане за год. URL: <https://kursiv.kz/news/obshchestvo/2021-04/na-47-vozroslo-kolichestvo-bytovykh-prestupleniy-v-kazakhstane-za-god> (дата звернення 15.09.2021).

7. OECD (2019), Promoting Gender Equality in Eurasia. URL: <https://www.oecd.org/eurasia-week/PromotingGender-Equality-Eurasia-Feb2019.pdf> (дата звернення 02.10.2021).

8. OECD (2021), Webinar Proceedings: Gender Gaps in Eurasia: The daunting Effects of COVID-19. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/2021/>

9. Даниэль Матьё. 56 дней режима самоизоляции во Франции: об итогах домашней тирании на карантине. URL: Агентство социальной информации. 14.05.2020 URL: <https://www.asi.org.ru/2020/05/14/56-dnej-rezhima-samoizolyatsii-vo-frantsii-ob-itogah-domashnej-tiranii-na-karantine/> (дата звернення 05.10.2021).

10. Кризис COVID-19 и опыт Испании: «Женщины должны знать, что мы с ними» ООН Жінки. 9 квітня 2020 г. URL: <https://eca.unwomen.org/ru/news/stories/2020/4/covid-19-crisis-and-the-spanish-experience> (дата звернення 01.10.2021).

11. Харитоновна О. В. Гендерний мейнстримінг у кримінальному праві основні акценти реформ у сфері протидії сексуальним злочинам. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 175-180. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_2_2020-1.pdf (дата звернення 15.09.2021).